

УДК 374.71

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Фольварочний І.В.

У статті охарактеризовано сучасні соціально-економічні тенденції світового прогресу в сфері освіти дорослих. Підкреслюється значення аналізу проблеми розвитку цієї сфери в європейських країнах та важливості реалізації стратегії ЮНЕСКО у цій галузі.

Ключові слова: соціальне партнерство, модернізація системи освіти дорослих, порівняльні дослідження, освіта дорослих, неперервна освіта.

В статье охарактеризованы современные социально-экономические тенденции мирового прогресса в сфере образования взрослых. Подчеркивается значение анализа проблемы развития этой сферы в европейских странах и важности реализации стратегии ЮНЕСКО в этой отрасли.

Ключевые слова: социальное партнерство, модернизация системы образования взрослых, сравнительные исследования, образование взрослых, непрерывное образование.

This article deals with present-day global socio-economic trends in the field of adult education. The author highlights the analysis of the development of this sphere in the European countries and the importance of implementation of UNESCO's strategy.

Key words: social partnership, modernization of the system of adult education, comparative study, adult education, lifelong education.

Освіта дорослих – сучасний соціальний інститут, який виконує в суспільстві найважливіші функції: соціокультурну, соціально-економічну, педагогічну, соціальної адаптації і соціального захисту різних категорій дорослого населення. Цей соціальний інститут функціонує з метою удосконалення процесів демократизації суспільства засобами заохочення громадян до неперервного підвищення фахової кваліфікації, розвитку особистісних та професійних якостей [5, с. 2].

У працях класиків педагогічної науки з питань неформального виховання особистості (Ж.Руссо, І.Песталоцці, М.Грундтвіг, Ф.Фребель, Дж.Дьюї, Д.Роджерс та ін.) висвітлюються різноманітні аспекти, пов'язані з активізацією ролі громадськості в процесі розвитку національної системи освіти дорослих.

Проблема дослідження

Проблема модернізації існуючої в Україні освіти дорослих пов'язана із питаннями соціального захисту особистості в умовах існуючих соціальних економічних трансформацій, конкуренції на ринку праці. Саме тому важливо охарактеризувати тенденції системного функціонування освіти дорослих, що забезпечується в умовах ефективної взаємодії – діяльності органів державної влади,

недержавних організацій, громадських об'єднань щодо розробки, ухвалення і виконання рішень, спрямованих на розвиток національної системи освіти дорослих, підвищення результатів її діяльності.

Огляд наукових праць

Дослідження різноманітних концептуальних підходів до аналізу проблеми розвитку теорії і практики освіти дорослих дозволяє конкретизувати соціальні проблеми у цій сфері. Так, на думку С.Вершловського [1, с. 33–34], С.Змеєва [3, с. 17–25] та Ю.Каліновського [4, с. 15–19], існує необхідність усебічного вивчення ефективності організаційно-педагогічних умов, сутнісних характеристик і конкретних механізмів ефективного навчання тієї чи іншої категорії дорослих, розробки критеріїв оцінки її ефективності як соціального інституту, його реального внеску в позитивні зміни різних сфер суспільного життя. Вирішення цих та інших актуальних завдань, поставлених сучасним життям перед освітою дорослих, неможливе без чіткого і професійного функціонування управлінських структур у даній сфері освіти, адекватного й зацікавленого ставлення до цієї діяльності найширших прошарків громадськості, фахівців та, особливо, представників різних державних установ і громад-

ських організацій та рухів, налагодження між ними конструктивної співпраці.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу міжнародного досвіду охарактеризувати важливість міждисциплінарних досліджень проблем становлення, розвитку і модернізації національних систем освіти дорослих, загальних принципів функціонування і визначення специфіки соціально-економічного та історико-культурного розвитку цієї галузі.

Основний зміст

В останнє десятиліття XX ст. США і Європейське співтовариство усвідомили необхідність переосмислення двостороннього партнерства в умовах постбіполярності. Це партнерство здійснюється з урахуванням принципу взаємозалежності.

На початку XXI століття почала простежуватися нова тенденція – на відміну від попередніх часів нейтральні і позаблокові країни не уникають та не відкидають міжнародне політичне, економічне і навіть військове співробітництво: вони взаємодіють у межах ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ, сподіваючись, що таке співробітництво сприятиме зміцненню дружніх відносин між державами. Разом із тим в умовах зростаючої взаємозалежності держав у різних сферах, розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС підвищується значення неперервної освіти та освіти дорослих.

При всьому різноманітті зарубіжних концепцій освіти дорослих їх об'єднує загальна орієнтація на людину. Вони спрямовані на збереження земної цивілізації, пошук ефективних шляхів виживання планети, що безпосередньо пов'язано з глобальними завданнями системи освіти дорослих. Доцільно аналізувати досвід розвинутих країн, для яких проблематика освіти дорослих у цілому, а також безробітних, мігрантів та інших верств населення є актуальними.

Зокрема, потребують узгодження різноманітні поняття методології порівняльних досліджень у сфері освіти дорослих: категорії, закони, функції, філософія, міждисциплінарний підхід, методологія андрагогіки, наукового пізнання, наукового дослідження, розвитку мислення дорослої людини. Саме тому увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців привертає проблема розвитку національних демократичних традицій у сфері освіти дорослих. Важливе значення у цьому контексті мають проблеми самоврядування і управління освітою дорослих як провідні соціально-гуманістичні підходи модернізації системи освіти, значення соціокультурного підходу до управління освітою дорослих.

Освіта дорослих є наймобільнішою сферою освіти. Для забезпечення її вона повинна бути відкритою, а її організаційні форми допускати практично неперервне корегування навчальних програм, планів. При цьому важливо враховувати запити дорослих людей, їхні потреби, актуальність наукових знань та зміни, які відбулися у соціально-економічній і політичній ситуації країни.

Освіта дорослих – складна поліфункціональна, соціально-педагогічна й соціально-культурна система, спрямована на задоволення професійно-освітніх та особистісних потреб людини. Вона включає всі види післявузівської професійної і додаткової, формальної і неформальної освіти,

спрямована на збереження та розвиток загального освітнього простору.

Освіта дорослих в умовах соціально-економічних трансформацій кінця XX – початку XXI ст. зумовлює певні передумови державно-суспільного управління: принципи, мету, завдання, різноманітні чинники, умови й процеси, моделі системного управління, що передбачає аналіз їх організаційної структури, функцій, компетенцій, механізмів взаємодії різноманітних компонентів, а також державно-суспільний характер системного управління освітою дорослих та відповідну нормативно-правову базу системного управління освітою дорослих. Аналіз зазначених питань та їх сучасна інтерпретація висвітлені в дослідженні В.І.Подобєда [6, с. 18–72]. Провідною метою освіти дорослих на сучасному етапі є формування й розвиток творчої особистості, яка активно, компетентно та ефективно бере участь у всіх сферах суспільного життя.

Загальноосвітня тенденція в галузі освіти дорослих полягає в збільшенні людей пенсійного віку, що розширює їхні можливості для навчання – розвиток сектора освіти дорослих, відомого в світовій практиці як навчання осіб “третього віку”. Все важливішим у цьому плані є забезпечення соціальної захищеності різноманітних груп населення: безробітних, емігрантів, осіб із фізичними та психічними вадами. Розвиток і соціальна інтеграція цих категорій населення можлива тільки завдяки освіті дорослих [7, с. 161–167]. Головна ідея загальноосвітньої тенденції нового підходу до освіти полягає у тому, що неперервна освіта перестає бути лише одним з аспектів освіти й перепідготовки і стає базовим принципом освітньої системи та участі в ній людини протягом усього неперервного процесу її навчання.

Ця освіта в наш час виступає однією з актуальних теоретичних і практичних проблем. Її вирішення матиме позитивний вплив на рівень економічного і соціального розвитку нашої держави.

Провідне завдання більшості світових систем соціального захисту полягає в підтримці стабільності доходів людей, наданні рівного доступу до медичної допомоги і необхідних соціальних послуг, освіти дорослого населення. Освіта дорослих, як організована система, існує в багатьох країнах світу. В економічно розвинутих державах соціальний захист дорослої людини та право на освіту є найважливішою частиною національної економіки.

Розвинені системи соціального захисту та неперервної освіти мають країни Європейського Союзу. Саме в них були створені та набули подальшого розвитку перші соціальні програми. Завдяки системам соціального захисту сучасні європейські економіки дістали назву соціально орієнтованих. Як показує досвід європейських держав, існування продуманої системи соціального захисту, що охоплює всіх громадян, не тільки поліпшує їх добробут, розширює і зміцнює трудові ресурси країни, але й сприяє економічному зростанню і стабілізації політичної і соціальної ситуації в країні. Тим самим соціальний захист робить позитивний вплив на суспільство, сприяючи соціальній згоді і забезпеченню загального відчуття соціальної захищеності серед його членів.

Визначальний вплив на системи соціального захисту в країнах ЄС мають сучасні демографічні тенденції (падіння народжуваності нижче за рівень природного відтворювання населення і його старіння), посилення європейської інтеграції і економічної глобалізації. Це викликає необхідність пошуку в країнах Євросоюзу нових шляхів для досягнення оптимального співвідношення між економічними і соціальними складовими суспільного розвитку, які дозволили б уникнути конфлікту між пріоритетами економічного розвитку і принципами соціальної справедливості.

Вищезазначені тенденції орієнтують нас на проведення порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих, удосконалення системного підходу до концепції розвитку даної галузі на національному рівні, формування системи соціального партнерства в контексті сучасних завдань неперервної освіти. Це сприятиме цілеспрямованому використанню наукових результатів при підготовці навчальних посібників та довідників із проблем освіти дорослих, розробці рекомендацій стосовно визначення конкретних шляхів демократизації вітчизняної системи неперервної освіти, адаптації національної системи неперервної освіти в Україні до демократичних стандартів і концепцій європейських країн.

У контексті сучасних завдань розвитку неперервної освіти в європейських країнах особливу роль відіграють прогностичні та порівняльно-педагогічні дослідження, спрямовані на узагальнення загальноєвропейських тенденцій розвитку національних систем освіти.

Зазначимо, що національна система неперервної освіти аналізується в контексті тенденцій міждержавного та глобального рівня. Отже, йдеться про гуманізацію й демократизацію національної системи освіти, а також про глобальні тенденції сучасних освітніх трансформацій, упровадження сучасних інформаційних технологій навчання, сучасні виміри якості, ефективності системи освіти дорослих, соціально-культурні чинники її розвитку, концептуальні моделі впровадження інноваційного змісту освіти тощо.

На сучасному етапі розвитку людства йде пошук нової стратегії глобального розвитку освіти дорослих, урахування національної специфіки, що полягає не тільки в удосконаленні процесу освіти, але і в створенні необхідних умов для освіти дорослих як найважливішого соціального інституту суспільства, що відіграє важливу роль у розвитку процесів демократизації.

З 1992 року Національний інститут з питань освіти дорослих (сучасний Інститут пожиттєвого навчання) та з питань неперервної освіти (м.Гамбург) розробив і впровадив ідею щорічних тижнів з освіти дорослих, у яких беруть участь національні та місцеві компанії із відзначення навчання та стимулювання участі в навчанні дорослих, зокрема, соціально виключених груп населення. Особливостями цієї акції є: мережа конференцій, національних телефонів довіри, безкоштовні консультації та рекомендації, теле- й радіопрограми, організація численних місцевих заходів та премій для учасників. У межах цього проекту вони працю-

вали та взаємодіяли з партнерами з Німеччини, Франції, Бельгії, Нідерландів, Італії, Іспанії й Швейцарії. З 1996 року тижні дорослих почали функціонувати у Швейцарії, Фландрії та Словенії. У 1998 р. подібні ініціативи було впроваджено в Німеччині, Норвегії, Фінляндії та Нідерландах.

Аналіз соціально-економічних передумов та історико-педагогічних чинників еволюції освіти дорослих у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. дозволяє акцентувати увагу на необхідності формування і розвитку сучасної соціальної політики в цій сфері. При цьому, як свідчить світовий досвід, – самостійно вирішувати соціальні проблеми не можуть ні держава, ні роботодавці, ні наймані робітники. Лише їхня конструктивна взаємодія здатна забезпечувати соціальну стабільність системи освіти дорослих у цілому. Як показує досвід західноєвропейських держав, існування потужної системи соціального захисту населення, що охоплює всіх громадян, не тільки сприяє поліпшенню їхнього добробуту, а й збільшує трудові ресурси країни, сприяє економічному зростанню стабілізації політичної й соціальної ситуації в країні, формує об'єктивні передумови для розвитку національної системи неперервної освіти.

Модернізація національної системи освіти безпосередньо пов'язана з розвитком державно-громадського сектору освіти дорослих. Розвиток освіти дорослих як соціального інституту суспільства спрямований на соціальних захист особистості в умовах існуючих соціальних трансформацій. У зв'язку з цим посилюється значення соціально-психологічних чинників, які впливають на життя дорослої людини – потреба у самореалізації, активності, самопізнання, психологічних знаннях, посилюється координуюча роль держави у розробці законодавства, матеріального забезпечення, фахової підтримки освіти дорослих.

Освіта дорослих для багатьох категорій соціально незахищеного населення (інвалідів, біженців, безробітних, пенсіонерів) – засіб виживання та соціальної адаптації до ринку праці. Відсутність нормативно-правової бази та концентрація уваги лише на проблемах підростаючого покоління призводить до неефективності освіти дорослих.

Міжнародні конференції в Данії, Канаді, Японії, Франції, Німеччині підтвердили важливу роль освіти дорослих у реалізації права людини на активну участь у соціальному та економічному житті країни, створення сприятливих умов для розвитку здібностей кожної людини. В цьому і полягає міжнародна стратегія розвитку освіти дорослих, її глобальне значення.

Висновки

Модернізація національної системи освіти безпосередньо пов'язана з розвитком державно-громадського сектору освіти дорослих. Розвиток освіти дорослих як соціального інституту суспільства спрямований на соціальних захист особистості в умовах існуючих соціальних трансформацій. У зв'язку з цим посилюється значення соціально-психологічних чинників, які впливають на життя дорослої людини – потреба у самореалізації, активності, самопізнання, психологічних знаннях, посилюється координуюча роль держави у розробці

законодавства, матеріального забезпечення, фахової підтримки освіти дорослих.

Перспективні напрямки дослідницької роботи

Серед перспективних напрямків подальшої дослідницької роботи у цій сфері – дослідження проблеми формування національної системи освіти дорослих, визначення особливостей сучасної соціальної політики країн ЄС у сфері неперервної освіти та освіти дорослих, розвиток соціального партнерства як основи комплексного розвитку педагогічної теорії і практики в діяльності національних та міжнародних освітянських громадських організацій.

Для розв'язання визначених завдань необхідно використовувати загальнонаукові методи розвитку проблематики, покладеної в основу розробки

стратегії розвитку країн ЄС у сфері освіти дорослих: проблемно-порівняльний – з метою надання характеристики освітніх реформ, запроваджених у зарубіжних країнах та системний – для з'ясування мети, завдань, результатів зв'язків у діяльності освітніх національних систем освіти дорослих у процесі запровадження різноманітних соціальних реформ. Зазначена проблематика актуальна для українського соціуму, оскільки інтеграція України до європейського освітнього простору – тривалий соціокультурний процес, пов'язаний із розв'язанням існуючих суперечностей на системному рівні: науковому, політичному, економічному, соціально-культурному. У зв'язку з цим зростає важливість досліджень різноманітних соціально-педагогічних аспектів проблеми освіти дорослих та розробки на цій основі обґрунтованих рекомендацій.

Література

1. Вершловский С. От педагогики к андрагогике / С. Вершловский // Университетский вестник. – СПб., 2002. Вып.1. – 2002. – С. 33–36
2. Вовк Л. Історія освіти дорослих в Україні : [нариси] / Л. Вовк. – К. : УДПУ, 1994. – 228 с.
3. Змеев С. И. Основы андрагогики : [учебное пособие для студентов, аспирантов и преподавателей] / С. И. Змеев. – М. : Флинта ; Наука, 1999. – 152 с.
4. Калиновский Ю. И. Введение в андрагогику. Мобильность педагога в образовании взрослых : [монография] / Ю. И. Калиновский. – М. : Вита-Пресс, 2000. – 287 с.
5. Образование взрослых как социальный институт / [под ред. докт. пед. наук, проф. Е. П. Тонконогой, докт. пед. наук В. И. Подобеда]. – СПб. : ИОВ РАО, 1999. – 216 с.
6. Подобед В. И. Системное управление образованием взрослых / В. И. Подобед. – СПб. : ИОВ РАО, 2000. – 232 с.
7. Aitchison J. Adult Literacy and Basic Education: A SADC Regional Perspective / J. Aitchison // Adult education and development. – 2003. – № 60. – P. 161–170.
8. Knowles M. S. The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy / M. S. Knowles. – Chicago, 1980. – 162 p.